

УДК: 821.121'04 : 94(477)

Константиненко Ксенія
(Венеція, Італія)

Реляція дипломата як літературний жанр: образ українських територій у нотатках венеційців Дж. Барбаро і А. Контаріні

У статті розглядається образ українських земель, що представлений в описах і реляціях венеційських дипломатів доби Відродження Дж. Барбаро і А. Контаріні. В Італії, й, зокрема, у Венеції література подорожей в ті часи була надзвичайно популярною. Зростанню інтересу до таких творів сприяли торговельна діяльність купців та дипломатичні місії, рух гуманістичної думки до відкриття нових територій і “перевідкриття” земель, освячених авторитетом античних письменників, а також особливе місце, яке, на думку венеційців, могли б посісти території Польщі та її “руських” провінцій в омріяній ними антитурецькій лізі.

Описуючи територію нинішньої України, життя та звичаї її мешканців, венеційські мандрівники-літератори Дж. Барбаро і А. Контаріні постійно актуалізують тему пограниччя – межі між світом “європейським”, “християнським” і “татарським”. Причому у А. Контаріні останній викликає неприхований страх.

*За своїми жанровими ознаками текст А. Контаріні – це типовий у венеційській “літературі факту” звіт дипломата, *relatione*, тобто реляція, що представляла картини життя інших держав і народів та писалися за певною схемою і в певній послідовності. Реляція – особливий жанр, що має історичний характер, але не може претендувати на широту і строгість засад власне історичного твору.*

Ключові слова: *Джозафат Барбаро, Амброджо Контаріні, література подорожей, реляція, пограниччя, образ безмежного лісу.*

III. Україна в контексті європейського Відродження

У XV–XVI ст. інтерес Західної Європи до східно-слов'янського світу помітно посилюється. Зростає кількість описових творів, т. зв. «літератури подорожей» чи «літератури факту», в якій згадуються як Московська держава, так і території нинішньої України, загалом як частина Литовського князівства і Польського королівства під назвою “Русія” у різних варіантах (“нижня”, “червона”, “чорна” “Русія” чи “Росія” та ін.).

В епоху Відродження Італія, і, зокрема, Венеція стає визнаним центром творення та розповсюдження подібних текстів. Зростанню цього інтересу сприяли, в аспекті діловому – торговельна діяльність купців та дипломатичні місії, в аспекті інтелектуальному – рух гуманістичної думки до відкриття нових територій і “перевідкриття” земель, освячених авторитетом античних письменників, нарешті, в аспекті політичному – особливе місце, яке могли б посісти території Польщі та її “руських” провінцій в омріяній венеційцями анти-турецькій лізі. Наївний середньовічний європоцентризм з його нестримним фантазуванням про “заморські землі” не зникає цілком¹. Ці фантазії знаходять нове русло: формується етнографія, концепції щодо розмаїття людської природи і в той же час “єдності роду людського”, конкретний інтерес до звичаїв та вірувань різних народів.

Але пам'ятки літератури Ренесансу демонструють свідоме чи підсвідоме поєднання підходу науково-емпіричного з тенденціями, далекими від науково-дослідницьких. Тут необхідно згадати один із базових постулатів імагології: “дійсність тієї чи іншої країни аборигени й іноземці сприймають по-різному: перші помічають передусім ті реалії та факти, що тією чи іншою мірою відхиляються від норми, саму ж норму як

---

¹ *Наливайко Д.С.* Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. / Д. С. Наливайко. – К. : Основи, 1998. – С. 93.

таку вони не фіксують, бо вона для них звична, нецікава, а то й непомітна. Іноземцеві ж цікава сама норма життя, звична “правильна” поведінка жителів чужої країни. Тому іноземні джерела щедрі на реалії повсякденного життя іншого народу, деталі його побуту, звичаїв, обрядів тощо, на фіксації характерних проявів його ментальності й психології. Іноземні автори частіше припускаються помилок і перекручень, але при цьому важливо, як слушно зазначив Ю. Лотман, “в самих помилках, у характері нерозуміння знаходити джерело цінних відомостей”. До цього слід додати: відомостей, що стосуються переважно суб’єктивно-історичної сторони змісту іноземних джерел і характеризують передусім реципієнтів, тобто творців образів Іншого...”²

Дійсно, потрібно уточнити, що вибір реалій залежить від реципієнта. “Помилки та перекручення”, як і наголошення на одних деталях і замовчування інших пояснюється свідомою чи підсвідомою установкою культурного, естетичного, ідеологічного характеру. Це, з одного боку, наголошення найекзотичніших моментів у описах далеких країн, вписування реальності у рамки традиційних фантазій і стереотипів. З іншого – усвідомлення того, що південь Східної Європи, і, зокрема, українські території були частиною античної ойкумени. Із реальних спостережень мандрівника обирається або акцентується те, що не дисонує з авторитетними свідченнями Геродота чи Птолемея. Літературна містифікація набуває характеру норми.

Італійський дослідник «літератури подорожей» П. Фазано на прикладі історії Одиссея вказує на важливість красномовства автора у сприйнятті слухачами-читачами “подорожі” як вірогідної (розповідь

---

² *Наливайко Д. С.* Літературна імагологія: предмет і стратегії / Д. С. Наливайко // Теорія літератури і компаративістика. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. – С. 96.

III. Україна в контексті європейського Відродження

Одіссея Алкіноєві)³, тобто на роль власне “літературного” моменту у викладі інформації, отриманої на певній “дистанції” від читача. Співвідношення фантазійного і реального є однією з ключових проблем літератури подорожей. Безліч дійсно екзотичних, себто “інакших” деталей “далекої реальності”, фантазій включно, подавалися авторами як життєва правда.

Перші венеційські мандрівники-літератори, зокрема Дж. Барбаро і А. Контаріні, не можуть вважатися тільки послами, тільки купцями чи тільки гуманістами, оскільки їх твори сповнені античних ремінісценцій: вони є мішаниною усіх трьох компонентів, у повній гармонії між собою, хоча торгівля й виглядає домінантою, найбільше впливаючи на призму, через яку сприймають і відображають дійсність венеційські письменники-мандрівники. Вони навіть пишуть венеційською “купецькою” мовою, що її “тосканізує” видавець Паоло Рамузіо⁴. Але досить швидко елемент політичний або ж “геополітичний” у творах венеційців – послів, мандрівників-очевидців чи літераторів-істориків, що використовували письмові чи усні свідчення інших, – анітрохи не поступатиметься “купецькому”.

Особистість Джозафата Барбаро, володаря рибних промислів у Тані (Азові), дипломата і практика, вихідця з одного із найвідоміших сімейств венеційського патриціату (багато представників роду Барбаро славилися ерудицією, схильністю до гуманітарних студій, філософськими та літературними талантами), є типовою для венеційської еліти часів розквіту “Найяснішої республіки”. Він подорожує в 1436–1451 та

---

³ *Fasano P.* Letteratura e viaggio / P. Fasano. – Roma : GLF editori Laterza, 1999. – P. 19-20.

⁴ *Perocco D.* Viaggiare e raccontare. Narrazioni di viaggio ed esperienze di racconto tra cinque e seicento / D. Perocco. – Alessandria : Edizioni dell’Orso, 1997. – P. 9-11.

1474–1478 рр. до Тани, де зупиняється на 16 років, здійснює посольство до Персії⁵.

Під час першого перебування у Тані він подорожує до регіонів нинішніх Росії та України: південного басейну Дону, узбережжя Чорного моря, піднімається Волгою, доходить Польщі. У невеликій нотатці про Московію (у Барбаро, до речі, названою Росією) він згадує про поширення там ідолопоклонства, пияцтва. Більше уваги приділяє автор описанню життя італійської колонії в Тані, що безпосередньо межувала з “чужим” і неспокойним татарським світом⁶. Не даючи нам практично ніякої інформації про “Русію” в цілому, твір Барбаро виявляє, однак, чимало знакових рис сприйняття європейцем “іншого”, або “чужого” світу, зокрема татарського степу (паралельні мотиви будуть наявні в пізніших описах українських земель як “сарматських”, “козацьких”). Так, він намагається порівняти татарські стани з природними для нього європейськими містами-фортецями, тільки у них, як зауважує Барбаро, фортечних стін немає. Показовим є і опис спостереження жителями Тани з міських стін за рухом татарської орди повз місто⁷, у якому підкреслюється безмежність, безкінечність, мобільність татар, яка для європейця була явним знаком “іншості” у порівнянні з обмеженими – в розумінні прямому (міста, міські стіни) й переносному (осідлість) просторами існування його самого.

⁵ Cronia A. La conoscenza del mondo slavo in Italia / A. Cronia. – Padova, 1958. – P. 113.

⁶ I viaggi in Persia degli Ambasciatori veneti Barbaro e Contarini / a cura di L. Lockhart, R. Morozzo della Rocca e M. F. Tiepolo // “Il nuovo Ramusio”, raccolta di viaggi, testi e documenti relativi ai rapporti fra l’Europa e l’Oriente a cura dell’Istituto italiano per il Medio ed Estremo Oriente. – Wyd. V. VII. – Wyd. XIII. – Roma: Istituto Poigrafico dello Stato, Libreria dello Stato, 1973. – 415 p.

⁷ Барбаро и Контарини о России: К истории итало-русских связей в XV в. Вступительные статьи Е. Ч. Скржинской. – Ленинград: Наука, 1971. – С. 41.

III. Україна в контексті європейського Відродження

Зупинімося на емблематичному для часів написання “Подорожі”, а це 1490-ті роки, вступі, оскільки він містить практично всі лейтмотиви і топоси історіографії Ренесансу, а відтак і пізніших часів. Маємо філософські роздуми про те, наскільки малою є земля у порівнянні з небесним склепінням, і людина – в порівнянні із землею. Хоч невелику її частку здатні побачити купці та мореплавці, серед яких чільне місце належить “отцям і синьорам” Барбаро – венеційцям. Сам він “майже всю свою молодість і добру долю старості провів у дальніх землях, між варварських народів, серед людей, яким цілковито чужі цивілізація та наші звичаї, і бачив багато неймовірних речей, що могли б здатися брехнею...” (виділення моє – **К. К.**). Дійшовши висновку, що набагато більше неймовірних речей описали “Пліній, Солін, Помпоній Мела, Страбон, Геродот, Діодор, Діонісій Галікарнаський та інші, новітні, як Марко Поло ... та інші, найновіші, як П’єро Кверіні, Альвізе да Мосто та Амброджо Контаріні”⁸, Барбаро не міг не зробити власного внеску у низку описів “дальніх країв та варварських народів”, що бере початок в античності, і, як бачимо, логічно й природно – за усвідомленням Барбаро – продовжується в “новий” і “найновіший” час. Цитовані вище судження Дж. Барбаро можуть вважатися програмно-орієнтовними у підході до аналізу “літератури подорожей”, вони вимальовують ментальну лінію мандрівника і літератора: якщо світ – безмежний, а людина – “мікроскопічна”, то тим більша її заслуга в осягненні великих просторів і баченні далеких земель і варварських, тобто “неєвропейських”, а, значить, нецивілізованих, народів. Речі в тих землях настільки дивні, що розповідь про них може “видатися брехнею”. Фактично те саме говоритиме в передмові до читача,

---

⁸ I viaggi in Persia degli Ambasciatori veneti Barbaro e Contarini ... – P. 67.

наприклад, Т. Тассо: він тривожиться, що читач не йнятиме йому віри, оскільки він описує речі “ніколи не бачені”⁹. Але ж про подібне писали такі авторитети, як Пліній та інші, аж до сучасників автора – а відтак і автору “Подорожі до Тани” не соромно написати про те, про що й вони писали.

З цитованих вище рядків Барбаро, з авторських акцентів у описі Тани й татарського степу, з посилань на оповіді про варварів та дивовижні реалії далеких земель у античних класиків, з того, що автор відверто заявляє про себе як про скромного продовжувача їх традицій, можна зробити висновок про те, що влада цих традицій і основних класичних та середньовічних лейтмотивів не зникає у нібито “суворо науковій” прозі Ренесансу.

“Подорож до Тани, Персії, Індії та Константинополя” була видана у Венеції 1543 р, далі увійшла до відомого у всій Європі збірника Дж.Б. Рамузіо “Плавання та подорожі” (1559), який неодноразово перевидавався, – тобто очевидна її доступність в “інтертекстуальній павутині” пізніших часів. У той самий період вона була перекладена англійською мовою В. Томасом, але опубліковано цей переклад, разом зі здійсненням С.А. Роем перекладом “Подорожі до Персії” А. Контаріні, було тільки в 1873 р¹⁰. Автор передмови до публікації лорд Стенлі Елдерлі відзначає, що серед матеріалів подорожей італійських мандрівників до Персії за часів шаха Ізмаїла опис Барбаро явно виділяється багатством подробиць і літературними якостями, хоча й зауважує, що жоден з італійців не може дорівнятися цікавістю викладу до португальських чи іспанських мандрівників того ж періоду¹¹.

---

⁹ *Fasano P. Letteratura e viaggio ...* – P. 32-35.

¹⁰ *Travels to Tana and Persia by Giosafa Barbaro and Ambrogio Contarini.* – London : Printed for the Hakluyt Society, 1873. – 173 p.

¹¹ *Ibid.* – P. vi.

III. Україна в контексті європейського Відродження

Опис подорожі А. Контаріні, який публікувався й публікується практично завжди в парі з “Подорожжю до Тани” Дж. Барбаро з огляду на близькість у часі і спільність маршрутів та місій, з’явився 1477 р., вийшов окремим виданням 1487 р. і надалі перевидавався багато разів – у венеційському збірнику А. Мануціо 1543 р., у вже згаданих “Плаваннях та подорожах” Дж.Б. Рамузіо. Тобто, так само як і текст Барбаро, текст Контаріні був доступним для сучасників і послідовників. Він був опублікований раніше за опис Барбаро і останній навіть посилається на Контаріні у “Подорожі до Тани”. Щоправда, подорож Контаріні відбулася у 1473 р., тобто за часом пізніше, ніж подорож Барбаро.

Контаріні, як і Барбаро, належав до патриціанської еліти Венеції (вважалося, що рід Контаріні походить від матері Юлія Цезаря). Амброджо Контаріні подорожує як венеційський дипломат з місією до перського шаха Усун-Гассана. На перший погляд, стиль Контаріні набагато сухіший, діловитіший, ніж у Барбаро, але текст було написано з іншою, ніж у Барбаро, метою: за жанровими ознаками це типовий у венеційській “літературі факту” звіт дипломата, *relatione*, реляція.

Що являла собою венеційська “реляція”? У Венеції, завдяки розвитку обміну товарами й інформацією з багатьма державами і постійному зростанню його інтенсивності, а також становленню національних держав всередині давньої імперії, зароджується фігура “постійного посла”. Вона мала декілька різновидів у залежності від призначення та компетенції: маються на увазі звичайні послы, надзвичайні послы, баїл (торговий представник з посольськими функціями) у Стамбулі, який міг мати особливі повноваження, а також так звані “резиденти”, що походили з класу секретарів. Венеція розробила аж до найдрібніших деталей систему організації посольської роботи і чітко окреслила особу

посла та його функції. Вже за законом від 24 липня 1296 р. Велика Рада Венеції (*Il Maggior Consiglio*) наказує як звичайним, так і надзвичайним послам писати реляцію. Під час перебування у місії посол спілкується з урядом через так звані “*dispacci*” (чи “*carteggi*”) – листи-повідомлення із найсвіжішою інформацією, а після повернення мусить подати реляцію. Спочатку вона була усною, а з 1425 р. за законом набула письмового характеру і мусила бути подана протягом 15 днів, пізніше за новими законами цей строк змінювався, але не суттєво – до 20 днів, наприклад¹².

Реляції являють собою зібрану воєдино широку інформацію, демонструють синтетичне бачення і становлять інтерес з боку літературного та історико-культурного. Фактично, реляції – це картини цілого життя держав, окреслені особами, які за темпераментом, освітою, традиціями і політичними звичаями звикли до нібито реалістичної рецепції осіб і речей – тож поза їх увагою не лишаються характерні риси й основні елементи життя різних народів. Реляції мусили писатися у стилі бюрократичному, але водночас шляхетному: це було звертання до найвищих представників влади. Логічно, що в реляціях послів звичайних і надзвичайних наявні певні відмінності¹³. Існує манускрипт XVI ст., який походить від секретних служб Венеції, Ради Десяти (*Il Consiglio dei X*), що є своєрідною “пам’яткою” для посла і детально вказує на форму, схему та послідовність викладення матеріалу в реляції. Варто навести схему цілком з деякими незначними скороченнями:

1. Описати розташування провінції, вказуючи назву давню й сучасну і показуючи, в якій частині світу і де

---

¹² Antonibon F. Le relazioni a stampa di ambasciatori veneti / F. Antonibon. – Padova : Tipografia del seminario, 1939. –P. 11-13.

¹³ Ibid. – P. 14.

III. Україна в контексті європейського Відродження

саме за системою небесних координат знаходяться її кордони;

2. На скільки і на які королівства чи менші провінції вона поділена, головні міста, найважливіші порти, фортеці та єпископальні столиці;

3. Головні річки, гори, ліси;

4. Природні умови провінції: температура, водойми, родючість, корисні копалини, тварини;

5. Чи багато у краї гір, рівнин, лісів, боліт і чи існують якісь дивні природні явища;

6. Місцеві жителі, їх звичаї й одяг, статура і характер, релігія;

7. Порядок і управління на землі і на морі;

8. Мистецтва, торгівля, багатства;

9. Дворяни і народ;

10. Правитель і зокрема: його генеалогія, його особа, життя, звички, доходи і витрати, чи люблять його піддані, його гвардія, пишність і численність двору і з якими правителями дружить та ворогує¹⁴.

Загалом реляції дійсно писалися за вищевказаною схемою, але її зовнішній бюрократизм містив чимало можливостей для виявлення як літературного хисту, так і культурних у широкому розумінні інтересів та естетичних засад автора й епохи. Особливої уваги заслуговує вказівка описувати “дивовижні природні явища” – її автори багатьох реляцій виконували з ентузіазмом і не без фантазії. З точки зору історичної “*dispassi*”, гадає Ф. Антоніон, мають більшу цінність, вони призначалися для вузьких кіл і містили інформацію конкретну і часто призначену для термінового розгляду й оцінки, в них небагато “бюрократичних фігур”, це враження від даного, конкретного моменту. Реляція ж – композиція опрацьована й обдумана¹⁵, сама думка про те,

---

¹⁴ Ibid. – P. 16.

¹⁵ Ibid. – P. 23.

що реляцію буде зачитано на таких урочистих зборах, як Сенат Венеції, спонукала авторів до відповідної стилістичної обробки, до красномовства як запоруки вірогідності “опису подорожі”¹⁶.

Реляція – особливий жанр, що має історичний характер, але не може претендувати на широту і строгість засад власне історичного твору, який розташовує у певному порядку значимі події в історії народів і досліджує їх причини, обставини та наслідки; реляція не має скелетоподібної форми анналів, не нагадує вона і сухого викладу фактів у хроніках, так само як не претендує на рівень критичної, політичної чи філософської дисертації. Це і не резюме подій типу листа “*dispaccio*”. Як жанр вона являє собою розповідь обдуману, але технічно вільну, яка не імітує інші літературні форми і найбільш близька жанрово до “коментарів” чи “меморій”, але не є кінець кінцем ні тим, ні іншим. Це жанр, що привабить у майбутньому географів та публіцистів¹⁷. До речі, тексти венеційських (і не тільки) реляцій, незважаючи на ряд законів, які суворо забороняли, під страхом покарання, їх поширення і публікацію як державних секретних документів, неодноразово викрадалися і діставалися різними шляхами, поширюючись як у списках, так і в друкованих виданнях протягом століть, при тому, що їх масове використання істориками розпочнеться тільки у ХІХ ст.¹⁸ Це доказ як великого інтересу тогочасного суспільства до інформації про далекі землі, так і впливу реляцій на інші жанри “літератури факту”.

Повернімося до подорожі А. Контаріні. Його шлях пролягав через Німеччину, Польщу і, відповідно, її руські провінції, Крим, Грузію. Контаріні розмежовує території

¹⁶ *Fasano P.* Letteratura e viaggio ... – P. 19-20.

¹⁷ *Antonibon F.* Le relazioni a stampa di ambasciatori veneti ... – P. 17.

¹⁸ *Ibid.*

III. Україна в контексті європейського Відродження

власне польські і руські: “Дня 20 (березня – К. К.) ми виїхали з Польщі і в’їхали до “Нижньої Росії” (*Rossia bassa*), яка належить тому ж королеві...”¹⁹. Крім того, Контаріні намагається вживати в ономастиці замість традиційної античної термінології слов’янські, зокрема руські назви, іноді наводячи поруч відповідники з класичної літератури: у Києві “...є ріка, що їх мовою зветься Данамбре (*Danambre*), а нашою – Лерессе (*Leresse*) ...”²⁰. Контаріні минає, описуючи їх, Луцьк, Житомир, Білгород і 1 травня 1474 року в’їжджає до Києва (*Chio*), який змальовує досить докладно. Його, як посла з королівськими рекомендаціями, приймає “пан Мартин, поляк-католик”, який управляє Києвом. “Ця земля знаходиться на кордоні з Татарією, сюди потрапляють навіть купці, що везуть хутра з “Високої Росії” (*Rossia alta* – Московії – К. К.) і караванами прямують до Кафи, але часто потрапляють в полон до Татар. Ця земля багата хлібом і м’ясом. За звичаєм жителі міста працюють з ранку до третьої години, а потім ідуть до шинків і лишаються там до ночі, часто влаштовуючи п’яні бійки”.

Контаріні з вдячністю описує ставлення до нього пана Мартина, його турботу, почесні, багатий банкет, на який Контаріні було запрошено²¹. Пан Мартин відсилає його безпечно через татарські землі до Кафи разом з Литовським послом до Татар, якого супроводжуватимуть 200 татарських вершників. Далі автор розказує про подорож у супроводі Татар, їх бажання представити Контаріні їх “Імператору”, його страх. Татар він іменує “собаками, що тхнули конятиною так, що поруч

¹⁹ Il viaggio del magnifico Messer Ambrogio Contarini Ambasciadore della Illustrissima Signoria di Venetia al gran Signore Ussuncassan Re di Persia nell’anno MCCCCLXXIII // Delle navigationi et viaggi raccolto gia da m. Gio. Battista Ramusio : in 2 v. – V. 2. – Venetia : Giunti, 1583. – P. 113a.

²⁰ Ibid. – P. 113b.

²¹ Ibid.

неможливо було знаходитися”. Загальний тон оповіді – постійний страх і непевність у присутності Татар.

Контаріні характерно переплітає опис перебігу реальних подій, реальних вражень і при цьому явно наголошує на моментах особливо екзотичних, незвичних, реалізуючи протиставлення “свого” – “чужого”. Так, Контаріні одразу виділяє той факт, що подорож по “низькій Росії” кілька днів підряд проходила лісами, передаючи читачеві уявлення про обшир лісистій території.

Образ безмежного лісу надалі становитиме майже постійну складову образу України в цілому не тільки в італійській “літературі факту”: можна навести хрестоматійний приклад латиномовної поеми “Роксоланія” С. Кленовича. Символіка лісу, багатогранна і неоднозначна, розвинута вже у середньовічній європейській літературі. З лісом, зокрема, пов’язане почуття небезпеки, непевності, як, власне, й зі степом – ці два поняття в середньовічній традиції були взаємозамінними. Навіть у снах “темний ліс” означає особливу фазу еволюції особистості, що характеризується втратою чіткої орієнтації, розгубленістю²². Цей момент досить показово відобразився в літературі – достатньо згадати класичний приклад із “Божественною комедією” Данте. Відповідно, ліси сповнюються в масовій уяві небезпечними мешканцями, як фантазійними, так і реальними (розбійники).

По дорозі з Житомира до Белгорода, як зазначає Контаріні, вони декілька днів “їхали верхи лісами дуже небезпечними, сповненими розбійників найрізноманітнішого походження, і, не знаходячи даху для ночівлі

---

²² *Biedermann H.* Enciclopedia dei simboli / H. Biedermann. – Milano : Garzanti, 2007. – P. 199.

III. Україна в контексті європейського Відродження

надвечір, спали в тих самих лісах, не маючи ніякої їжі: і мені цілу ніч доводилося бути на сторожі...”²³

Надалі Контаріні охоче спинятиметься на моментах міської фортифікації: так, він дає високу оцінку Луцькій фортеці, хоча й зазначає, що вона дерев’яна – тобто відмінна від мурованих фортець європейських міст. У цій постійно підкреслюваній Контаріні нібито реальній і нейтральній деталі теж можна вбачати конотат непевності, небезпеки в майже чужому – християнському, але межуючому з татарами – світі.

Інший показовий момент – автор неодноразово наголошує на пияцтві місцевих жителів. Так, у Луцьку Контаріні та його супутники відчували себе “не зовсім у безпеці через святкування весілля, оскільки майже всі були п’яні, і дуже небезпечні: у них немає вина, але вони готують з яблук (можливо, не з яблук, а з меду – італійські слова *miele* – мед, та *mele* – яблука схожі між собою – К. К.) напій, що від нього п’яніють набагато більше, ніж від вина”²⁴. Про п’яні бійки у київських шинках вже було наведено цитату вище. Сам факт знов-таки не вигаданий автором. Але така риса, як розгнуздане, дике пияцтво стане одним із компонентів образу “варвара”, що населяє землі давньої “Скіфії”, частіше “Сарматії”, співіснуючи з характеристиками більш “позитивними”.

Однак не можна, на нашу думку, вважати, що Контаріні виводить цю характеристику як продумано негативну. Це характеристика не негативності (загалом жителі “низької Росії”, зокрема офіційні особи, повелися з Контаріні, за його власними свідченнями, досить люб’язно), а “іншості”, “відмінності” від європейської – італійської – венеційської моделі. Показовим є і підкреслення Контаріні того факту, що руські не мають

²³ Il viaggio del magnifico Messer Ambrogio Contarini ... – P. 113b.

²⁴ Ibid. – P. 113a.

вина, а п'ють напій із яблук (чи меду), від якого п'яніють більше, ніж від вина – тобто це напій дикий, варварський. У європейській літературі наявність чи відсутність культури вина традиційно була маркером “свого” – “чужого”, “європейського” – “неєвропейського”²⁵. Недаремно майже у всіх подальших різножанрових творах, пов'язаних із тематикою українських земель та їх населення, буде наявний і навіть акцентований мотив міцних напоїв та їх ролі у місцевих традиціях.

Крім усього вищесказаного, в описі території нинішньої України, зокрема Києва, Контаріні, як і його попередники та сучасники, підкреслює тему пограниччя, межі між світом “європейським”, “християнським” і “татарським”, причому останній викликає у автора неприхований страх, татари сприймаються швидше як звірі, степові монстри. З точки зору А. Кронія, А. Контаріні – “ренесансна людина, що дивиться на них очима естета, ще прив'язаного до моральних норм. Це європеєць, який відчуває, що знаходиться в Азії і зустрічається з татарською “*barbaries*”. Дійсно, саме Татари справляють найбільше враження на італійських мандрівників, що рухаються на Схід. І Контаріні, знаходячись у Києві, відчуває, що дістався останньої межі Європи... Саме це, попри всі політичні концепції сформовані зарання, попри улесливі офіційні оцінки чи особисті симпатії та переконання, є загальною орієнтацією ренесансної географії, яка залишається класичною в основі”²⁶.

---

²⁵ *Cherubini G. Le novelle/ G. Cherubini // Materiali del XII Seminario della Fondazione Centro Studi sulla civiltà del Tardo Medioevo di San Miniato. – у рукопису.*

²⁶ *Cronia A. La conoscenza del mondo slavo in Italia ... – P. 116-117.*